

17. РАДИОНИЦА: ЗАСТУПАЊЕ¹

ЦИЉ: стицање практичних знања неопходних за укључивање у друштвени живот кроз упознавање са облашћу планирања, организовања, спровођења и евалуације друштвених акција усмерених на промоцију и остваривање права детета.

ПОСТУПАК САЗНАВАЊА:

- увод у заступање (шта је заступање, три приступа заступању);
- дефиниција проблема;
- анализа проблема;
- одређење циљева;
- идентификовање и анализа особа/организација значајних за реализацију циља („Стејкхолдера“);
- избор техника/израда плана активности;
- одређење начина спровођења мониторинга и евалуације;
- спровођење акције – организовање, мониторинг;
- финална евалуација.

МАТЕРИЈАЛ: оловке, фломастери, флип чарт папир, селотејп, Прилог 1 – Материјал за наставника „О заступању“, примерак Конвенције о правима детета или Прилог „Картице права“ кориштен на претходним радионицама

ВРЕМЕНСКО ТРАЈАЊЕ: радионица није временски одређена, није ограничена једним школским часом или уобичајеним временским оквиром за извођење радионица. Планирана је тако да се организује по корацима који представљају битне фазе процеса заступања и подсетник су за наставника који треба ученицима да их представи и води их кроз њих. Редослед корака је битан утолико да се не прелази на наредне кораке док нису анализирани претходни, могуће је да ће резултати анализе некада враћати на претходне кораке, како би били редеофинисани. Пошто није могуће предвидети време потребно за прораду свих фаза у сваком специфичном случају, на наставнику је да у складу са потребама ученика и темпом рада процени и одреди динамику реализације предвиђених корака.

ТОК РАДИОНИЦЕ:

(Основа за припрему радионице био је приручник за водитеље група ЗаПраво ми, Центар за права детета, 2005)

Напомена за наставника: како би ученици били активнији, у што већој мери укључени у процес и да би се дошло до што више идеја, било би корисно да од другог корака, закључно са седмим, раде по групама. Свака група би развијала своју идеју, уз ваше праћење и помоћ. Групе би требало да имају не мање од 4 и не више од 6, 7 чланова. Када су све групе извежбале све фазе осмишљавања акције заступања на свом примеру, након завршеног седмог корака, представљају једни другима своје замисли и бирају идеју коју ће сви заједно реализовати.

*Ваш је задатак да све наведене теме представите ученицима и затим да пратите њихов групни рад, да им помажете да на свом примеру примене ново знање. При томе ћете углавном имати улогу теста реалности (да ли су им идеје оствариве) и подстицања долажења до нових идеја, кроз скретање пажње на оно чега се нису сетили. Резултате свог рада групе могу представљати осталима након сваког завршеног корака, спорадично, или тек на крају, када је цео процес осмишљен (након завршеног седмог корака). За сваки корак је наведен начин на који се може представити ученицима и увести у групни рад. Током извођења овог практичног дела, имајте на уму да се од ученика очекује само усвајање **основних** информација о свакој фази планирања и извођења процеса заступања.*

¹ Радионица је конципирана тако да помогне наставницима и ученицима који на нивоу школе или у својој локалној заједници желе да спроведу неку од акција заступања.

Корак 1 - Увод у заступање

Циљ овог корака је упознавање ученика са процесом заступања.

Наставник уводи ученике у тему заступања као процеса којим ће се бавити (користећи Прилог 1 –Материјал за наставника „О заступању“). Наставник то повезује са садржајима које су чули на претходним радионицама, у смислу да је заступање један од начина да се активно односимо према проблемима у свом окружењу. У општим цртама описује три облика заступања. Након излагања о заступању генерално, нагласи да ће се кроз ове активности бавити заступањем у области права детета.

Корак 2 - Дефиниција проблема

Циљ је упознавање ученика са основним факторима на које треба обратити пажњу приликом избора и дефинисања проблема.

Дати инструкцију ученицима да се сете што више проблема из своје локалне средине, који њих лично дотичу на неки начин и да их запишу, свако за себе.

Када су записали све проблеме којих су могли да се сете, дати им следећу инструкцију: да покушају да сваки од тих проблема доведу у везу са кршењем неког права детета. У ту сврху, било би добро да свако од њих има примерак Конвенције о правима детета код себе, као подсетник (могу користити материјале са претходних радионица, нпр. „Картице права“).

Све оне проблеме које не могу да доведу у везу са кршењем неког од права детета, нека прецртају, тим проблемима се овога пута неће бавити.

Индивидуално извештавају о идентификованим проблемима; наставник их бележи на великом папиру. Док се ова активност одвија, наставник и цела група размишљају о томе како се наведени проблеми могу груписати по сличности и разврставају их правећи и модификујући категорије у ходу, у зависности од проблема који се износе.

Када су сви проблеми излистани, добијено је више међусобно сличних група. Ученици се на основу својих преференција опредељују на којој би групи проблема волели даље да раде и тако се формирају мале групе.

Након поделе у мале групе, задатак сваке је да изабере један конкретан проблем на којем би даље радила и да покуша да га што јасније дефинише.

Наставник их обилази и помаже им.

Корак 3 - Анализа проблема

Циљ је основно упознавање ученика са техникама анализе проблема, демонстрација врсте информација које се тим путем могу добити и њиховог значаја за даље планирање процеса заступања.

Ученици раде у истим групама и на истој идеји. Наставник им представља технику *дрво проблема*, дајући инструкције ученицима корак по корак:

Прво затражити од група да нацртају стабло и у њега упишу проблем, онако како су га дефинисали.

Затим цртају гране и у њих уписују разне последице проблемске ситуације (последице трајања проблема, актуелне и будуће могуће последице ваших будућих акција на одређене појединце, групе и организације), којих год се могу сетити.

Затим их наставник усмерава да размишљају о узроцима проблема и упишу их у корење дрвета.

Следећи корак је да размишљају о разним факторима у социјалној средини – шта може да им помогне у остваривању циља, а шта да то отежа (олакшавајући и отежавајући спољни фактори) и да их упишу у одговарајући простор на папиру.

Током извођења наведених активности, водитељ обилази групе, прати њихов рад и помаже им – размишља заједно са њима, даје им идеје, наводећи факторе којих се нису сетили, подстиче их да што целовитије сагледају проблем.

Корак 4 - Одређење циљева

Циљ је да се ученици упознају са основним карактеристикама добро дефинисаног циља.

Ученици и даље раде у истим групама.

Наставник усмерава ученике на то да се врате свом проблему, онако како су га дефинисали и да се запитају: „Шта ми поводом тога желимо да учинимо, на који начин желимо да променимо ту ситуацију?“ Нека запишу циљ који желе да остваре.

Кажите им да је добро дефинисање циља веома битно јер он даље усмерава избор одговарајућих активности, избор савезника, итд. Стога ћете сада покушати да још боље, прецизније и јасније одредите жељене циљеве.

Добро дефинисан циљ је, прво, *специфичан, конкретан*.

Вратити их на њихов пример – користе ли у дефиницији речи чије је значење сувише уопштено, нејасно? На пример, ако се циљ дефинише као *помоћ деци оближњег насеља да добију игралиште*, још увек није јасно шта они поводом тога конкретно желе да ураде (да ли желе да информишу локално становништво о важности тог проблема; да ли желе да утичу на став локалних власти о том проблему...).

Даље, циљ мора бити *мерљив*.

Да ли њихова дефиниција циља садржи информације о томе *ко* (планира), *шта* (да ради), *где* и *када*? На тај начин, циљ се не само даље конкретизује, већ постаје и проверљиво да ли је остварен.

Следећа ставка битна за успешност акције заступања је да се сви чланови тима *слажу* у погледу одређења циља. Да ли се у малој групи сви слажу са досадашњом дефиницијом циља?

Наредна карактеристика добро дефинисаног циља је његова *реалистичност, достигнуост*.

Како им се чини, да ли је остварење циља њима достигну (и с обзиром на време које имају на располагању, и с обзиром на људе којима располажу, знања, могућности,...)?

И последња карактеристика је *временска одређеност циља*. Да ли њихове дефиниције циља садрже временску одредницу (када ће се активности одвијати, односно колико ће трајати), која је и остварива?

Корак 5 - Идентификовање и анализа особа/организација значајних за реализацију циља („Стејхолдера“)

Циљ је усмерити ученике да размишљају у правцу проналажења особа, група и организација које су у било ком смислу значајне за њихову акцију и да их имају на уму као битне факторе приликом планирања даљих акција.

Наставља се рад у истим малим групама.

Наставник даје инструкцију да, имајући у виду проблем који желе да реше и циљ који су поставили, размисле о томе које све особе и/или организације су на било који начин значајне за остварење њихове идеје, на кога би све њихова акција утицала (циљна група, група којој је пројекат намењен; особа или организација која има моћ да реши проблем од којег су пошли; особа/организација чије би им одобрење требало за извођење неке планиране акције; да ли је

интерес још неке групе / организације да се тај проблем реши; да ли би њихова акција на неки начин утицала на још неке групе, особе, које нису директно укључене у њихову идеју; ...).

Када су записали све појединце/групе/организације којих су могли да се сете, дати им инструкцију да одвоје особе/организације које би имале позитиван утицај на њихову акцију, које би могле помоћи и оне које би имале негативан утицај, које би им могле отежати остварење циља. Усмерити их да размишљају прво о могућим савезницима – да ли би неког са тог списка могли укључити у свој подухват? Ако би га укључили, могу размишљати и о томе када би био погодан тренутак да се та особа/организација укључи, у којој фази процеса заступања?

Затим им скренути пажњу на особе/организације које им могу отежати остварење циља – могу ли смислити неки начин да њихов утицај умање или избегну?

Корак 6 - Избор техника/израда плана активности

Циљ је да се ученици упознају са различитим врстама могућих активности уобичајених у процесу заступања и да науче да планирају њихово извођење.

Ученици настављају да раде у истим малим групама, развијајући даље своју идеју.

Наставник наводи ученицима неке од уобичајених техника спровођења заступања (*умрежавање*, односно остваривање сарадње са што већим бројем појединаца или организација, *формирање коалиција* које подразумева проналажење партнера са којим се предузимају заједничке активности, остварује сарадња, затим *лобирање* које подразумева директну комуникацију са особама које могу непосредно утицати на остварење вашег циља или особа које имају утицај на њих, важно је убедити их да подрже вашу активност, *различите едукативне активности*, *покретање кампања*, *рад са медијима*).

Наставник додаје да активности могу бити и ужег обима (организовање неке локалне акције, или неког догађаја у школ, на пример).

Затим их усмери на њихов пројекат који су до сада развијали – да размисле којим активностима би се он могао реализовати.

Напомена за наставника: Нека се определе за једну или више активности које сматрају најадекватнијим за остваривање њиховог циља (водити рачуна да им замисли не буду преамбициозне и нереалистичне, у смислу избора већег броја активности, или избора комплексних активности, као што су медијска кампања или лобирање. С обзиром на временско ограничење и њихов недостатак искуства, препоручљиво је да се определе за једну активност).

Када су се групе определиле за једну активност, прелазе на израду плана акције. Наставник објашњава да је важно да унапред знамо које све кораке морамо да предузмемо да бисмо остварили планирану активност, шта све конкретно морамо да урадимо и ко је задужен за који задатак, да не би дошло до забуне и да бисмо били ефикасни.

Затим им даје инструкцију да покушају да наведу све конкретне задатке, послове, које би морали да ураде, да би остварили планирану активност и да забележе сваки задатак на посебном папирићу. Подстицати их да послове што више конкретизују; пратити да не пропусте неки корак.

Када су записали све задатке којих су се сетили, наставник наводи да је значајно да временски распоредимо задатке како бисмо знали кад шта треба да урадимо да бисмо остварили свој план.

Свака група добија велики папир на којем је исцртана водоравна линија са стрелицом окренутом на десно. Задатак им је да папириће са исписаним задацима распореде дуж те линије, на тај начин што ће задатке које треба прво обавити ставити лево, на почетак линије, па следеће ка десном крају, редом до последњег.

Следећи корак у изради плана акције је да за сваки предвиђени задатак одреде колико ће трајати и када ће се одвијати (да наведу датум или што прецизнији временски оквир за сваки посао који треба урадити).

Последњи корак је расподела задужења – треба да одреде, имајући у виду склоности чланова групе, ко ће обавити који задатак. Да би се заштитила ефикасност групе, било би добро да одреде и „резерву“ за сваки задатак, особу која би се ангажовала у случају да је онај ко је првобитно задужен за задатак из неких разлога спречен да га обави.

Корак 7 - Одређење начина спровођења мониторинга и евалуације

Циљ је да се ученици упознају са потребом за праћењем успешности остваривања планираног и начинима на које се то може постићи.

Наставник укаже на то колико је важно пратити успешност оствареног да бисмо знали у којој мери смо постигли свој циљ. Такође, већа или мања неуспешност у остваривању неког циља нам је важна лекција за следеће акције, јер нам омогућава да се припремимо на могуће тешкоће које раније нисмо предвидели.

Затим објасни ученицима да се, када се изводи већи број акција, или се изводе сложене акције, не прати само успешност остваривања коначног циља (што зовемо евалуацијом), већ и успешност остваривања сваке фазе (што зовемо мониторингом).

С обзиром на број активности које ученици планирају да изведу и њихову сложеност, наставник процењује да ли има смисла радити мониторинг (дефинисати фазе пројекта, планирани циљ сваке и начин процене да ли је он остварен). Уколико су групе планирале једну или мањи број једноставних активности, радити са њима само на одређењу евалуације.

Ради одређења начина процене успешности целокупног процеса заступања (евалуације), усмерити ученике на њихов претходно дефинисан циљ – на које начине би могли проверити да ли су то и постигли.

Прилог 1 – Материјал за наставника „О заступању“

Заступање се односи на активности чији је циљ измена закона, политике или уобичајене праксе људи на положајима, или повећање утицаја одређене популације на процес доношења одлука у заједници. Могу га вршити обучени професионалци разних струка, чланови невладиних организација, локалних група и удружења, локалне самоуправе, представници цркве.

Три су могућа приступа заступању:

1. Заступање угрожене популације (популације захваћене проблемом)

Примењује се у ситуацијама када угроженој популацији недостају знања и вештине да сама себе заступа, те да сама буде агенс промене. Организације које поштују принципе партиципације и оснаживања обично му приступају као почетној опцији, са циљем да с временом угрожена група сама преузме заступање својих интереса.

Проблеме којима се на овај начин приступа често је идентификовао неко ван саме угрожене популације и везани су за званичнике.

Пошто овај вид заступања спроводе обучени професионалци, у процесу се располаже већим бројем информација, као и увидом у ширу перспективу проблема. Такође, на овај начин брже се приступа решавању проблема, али се не подстиче повећање капацитета за делање угрожене групе.

2. Заједничко заступање у сарадњи са угроженом популацијом

Циљ овог облика заступања је, поред глобалних, горе наведених, и јачање капацитета угрожене популације да сама заступа своје интересе.

У овом случају, спољни фактор мобилише капацитете угрожене популације. Акције се заједнички планирају и изводе.

Применом овог модуса заступања повећава се приступ моћи одлучивања угрожене групе и развијају њихове способности заступања својих интереса. С друге стране, у односу на претходно наведени вид заступања, овај може бити спорији у достизању циља, јер захтева договор и слагање свих страна које у њему учествују.

3. Угрожена популација самостално заступа своје интересе

Један од специфичних циљева овог облика заступања је и повећање свести саме групе која га предузима о могућностима, продуктивности заступања, као и о сопственим способностима за извођење тих активности. Иако процес заступања планира, организује и изводи сама угрожена популација, он може бити у неким ситуацијама инициран споља.

Овај вид заступања у највећој мери оснажује угрожену групу, даје јој самопоуздање и самопоштовање, као и свест о могућности борбе за своја права и интересе и убудуће. Опасност овог облика заступања је могуће присуство освете која усмерава акције, а чега често на почетку, а понекад и током целог процеса група није свесна. Пошто у овај процес најчешће нису укључени професионалци, располаже се и мањим бројем релевантних информација, и/или недостаје шира перспектива виђења проблема.

Циклус заступања

Процес заступања се може поделити на пет етапа. Свака од њих има своју специфичну улогу и значај и логички следе једна из друге. Одвијају се сукцесивно, једна за другом, мада се у пракси често и преклапају.

Прва етапа се базира на **дефиницији проблема**. На почетку је потребно што прецизније одредити шта је проблем којим ће се група бавити.

Суштина **друге етапе** је **истраживање и анализа проблема**. Испитују се што детаљније његови извори и последице.

Трећа фаза се тиче **планирања стратегије**. Дефинише се циљ који се жели постићи; стратегија, начин на који ће се он постићи; технике које ће се при том користити; ко су потенцијални савезници групи на том путу; који су потенцијални ризици; прави се временски план активности; расподељују се обавезе и одговорности; одређују показатељи успеха и начин њиховог процењивања.

Четврта фаза се односи на извођење планираних активности, које се све време прати и координира.

Пета фаза је евалуација. Она подразумева и праћење активности (да ли су се одвијале у складу са постављеним временским планом; да ли су постизале предвиђену сврху,...) и процену достизања коначног циља, према унапред утврђеним мерилима.

Поменути сукцесивни след наведених фаза не треба строго схватити, јер свака наредна фаза баца ново светло на претходне. На пример, након извршене анализе проблема, сам проблем се може другачије дефинисати; или се након анализе потенцијалних савезника/особа или организација које могу отежати остварење постављеног циља, сам циљ може у већој или мањој мери променити. Овај „корак напред – корак назад“ уобичајен је пут током процеса заступања. Он не представља знак лошег рада, већ је одраз нашег све бољег упознавања теме и околности и ваше флексибилности, у смислу да нови увиди коригују раније поставке.

Да закључимо – наведени след фаза подразумева да се не креће у нове фазе уколико претходне нису завршене, али зато свака следећа фаза може утицати на кориговање поставки из претходних.